मुखानि प्रश्नानामेकदेशान् ॥५॥ जीवलस्यापत्यं जैवलिः । पुरोधसा सार्धं मन्त्रपूर्वकमर्घं चकार मधुपर्कं कृतवान् ॥७॥ बङ्कतरस्यापि हिरण्यस्यापात्रं प्राप्तमस्ति एतत्त्वयापि ह किल विज्ञायते । प्रवाराणां परिवाराणां परिधानानां परिधानयोग्यक्षौमादीनाम् । अन्यस्मिन्नर्थिजने वदान्यो दानशीलो भूत्वा नोऽस्मानेवाभि अभिलक्ष्यास्मान्प्रति अवदान्यः कदर्यो विभवे सत्यदाता मा भूद्भवान् । तीर्थेन उपसदनशास्त्रविहितेन मार्गेण । उपैमि शिष्यत्वेनोपगच्छामि । पूर्वे किल ब्राह्मणा विद्यामर्थयमानाः सन्तः क्षत्रियान्वैश्यान्वा विद्याप्राप्त्यसम्भवावस्थायां शिष्यवृत्त्या वाचैवोपगच्छन्ति स्म नोपायनशुश्रूषादिभिरित्यर्थः ॥१०॥ उपायनमुपगमनं पादोपस्पर्शनं तस्य कीर्तौ कीर्तनमात्रे उक्तवान् नोपायनमकारयदित्यर्थः । तव च पितामहा अस्मत्पितामहेषु यथापराधं क्षमन्ते स्म तथा त्वमपि नोऽस्मान्प्रति मापराधा अपराधं मा कार्षीः अस्मदीयोऽपराधः क्षन्तव्यः पितामहानां वृत्तमस्मास्वपि भवता रक्षणीयमित्यर्थः । सर्वदा क्षत्रियपरम्परयैवेयमागतेति कृत्वा सा स्थितिर्मयापि रक्षणीया यदि शक्यते रक्षितुम् ॥११॥ इदानीं मनुष्यजन्मस्थितिलयानां यतिष्यामित्यादिचतुर्थप्रश्ननिर्णयाधीनतया तस्य प्राधान्यात्प्राथम्ये सति अर्थक्रममाश्रित्याविवक्षितं पाठक्रमं भङ्क्त्वा चतुर्थप्रश्नस्यैव निर्णयमाह । द्युलोक आहवनीयोऽग्निः । आदित्येन हि द्युलोकः समिध्यतेऽत इन्धनत्वसामान्यादादित्ये समिद्दृष्टिः कार्या । रश्मयो धूमः तयोरादित्यसमिद्धामुद्भवसामान्यात् अहरर्चिरुभयोः प्रकाशात्मत्वसामान्यात् चन्द्रमा मण्डलात्मा अङ्गारः (!) उभयोरुपशान्तत्वसामान्यात् नक्षत्राणि विष्फुलिङ्गा अग्निकणाः विक्षेपात्मत्वसामान्यादल्पप्रकाशकत्वसामान्याद्वा । तस्मिन्नेवं गुणविशिष्टे द्युलोकाग्नौ देवा इन्द्रादयः श्रद्धां द्रव्यस्थानीयां प्रक्षिपन्ति तस्या आहुतेः सकाशात्सोमः पितॄणां ब्राह्मणानां च राजाधिपतिः उत्पद्यते । ननु कथं द्युलोकादेराहवनीयाग्नित्वम् कथं च कर्मानधिकारिणामिन्द्रादीनां होमकर्तृत्वम् कथं वा प्रत्ययरूपायाः श्रद्धाया होम्यत्वम् कीदृग्विधो वा तस्य होमः कश्च पुनः सोमः कीदृशो वा तस्य सम्भव इति । उच्यते । यथा जीवदवस्थायामाहवनीयादिविष्फुलिङ्गाद्यैः साधनैर्विशिष्टमग्निहोत्रं कृतं तथैव तदग्निहोत्रम् शरीरपातादूर्ध्वमपूर्वीभूतमव्याकृतावस्थमपि प्रातिस्विकशक्तियुक्तैः सूक्ष्मैस्तैः साधनैर्विशिष्टमेव सत् अस्माल्लोकादमुं लोकमुत्क्रम्य तथैवाहवनीयस्थानीयं द्युलोकमारभते ते वाऽएतेऽआहुतो हुतेऽइत्याद्यष्टाध्यायोकाण्डे (११. ६. २. ६-७.) श्रुतत्वात् अतो युक्तमसौ वै लोकोऽग्निरिति द्युलोकस्याहवनीयाग्नित्ववचनमिति । यऽएव जीवदवस्थायां यजमानस्याध्यात्मिकाः प्राणा अग्निहोत्रस्य होतारोऽभूवन् तऽएव तद्धरोरात्ते तत्कर्मफलभोगाय द्युलोकपर्जन्यादिसम्बन्धयोग्याकारेण परिणममाना आधिदैविकरूपमापन्ना इन्द्रादिशब्दवाच्याः सन्तोऽग्निहोत्रकर्मफलपरिणामकाले तद्भोक्तृत्वलक्षणं तत्र-तत्र होतृत्वं प्रतिपद्यन्तऽइति युक्तं देवा हुत्वेतीति वचनमिति । तथात्र श्रद्धाशब्देन भूतान्तरसहिता आप एवोच्यन्ते श्रद्धा वाऽआप इति श्रुतेः ताश्च द्रवद्रव्यत्वात्पयःसोमादिलक्षणा एवेत्यवोचाम (८. ६. १.) अतो युक्तं श्रद्धाया होम्यत्ववचनमिति । तासां चापां कर्तुः शरीरारम्भाय द्युलोकं प्रति प्रवेशनमेव होम इत्युच्यतऽइति । सोमो नाम चन्द्रमण्डलवर्ती प्रकाशात्मा पुरुषः ननु चन्द्रसोमयोः को विवेक इति चेत् शृणु चन्द्र इत्यप्रकाशस्वरूपं मण्डलमुच्यते चन्द्रशब्दवाच्याभ्रकेण तुल्यरूपत्वात् प्रकाशस्वभावो वृद्धिक्षयधर्मा श्वेतस्तदन्तर्गतो देवः सोम इत्यभिधीयते सोमशब्दवाच्यलतागतवृद्धिक्षयवत्तासामान्यात्